

NÉHÁNY SZÓ AZ ÉPÍTŐIPARI STATISZTIKA FEJLŐDÉSÉRŐL

Napjainkban volt két esztendeje annak, hogy az *iparstatisztika területén* a Központi Statisztikai Hivatal végrehajtotta az első szakosítást és létrehozta az önálló építőipari statisztikát. A gazdaságstatisztikának ez az új ága a kezdeti nehézségek leküzdése után gyors fejlődésnek indult. Erdemes most már áttekinteni az eddigi előrehaladást, az elért eredményekből és a tapasztalható hiányosságokból levonható következtetések alapján pedig kijelölni a továbbfejlődés útját.

Eredménye volt *eddigi munkánknak* a speciális építőipari statisztikai kérdőívek rendszerének kialakítása, a természetes mértékegységekben való mérés bevezetése, az építőipari gépstatistika alapjainak megteremtése stb. A további fejlődés során egyrészt már meglévő adatszolgáltatásunkat kell javítani, pontosabbá, megbízhatóbbá tenni, másrészt gondoskodnunk kell olyan — eddig elhanyagolt — kérdések statisztikai megfigyeléséről, mint pl.: az építőipari termelés önköltségének alakulása, vagy az építőipar műszaki fejlesztési terv végrehajtásának ellenőrzése stb. Cikkem keretében e problémák rövid áttekintésével kívánok foglalkozni.

I.

A felszabadulás után az ország újjáépítését állami építőipar nélkül, magánkézben lévő építőipari vállalatokkal, kézműipari módszerekkel dolgozó, kislétszámú építőipari munkásgárdával kezdhettük meg. A tervgazdálkodás következményeinek az ilyen — a telepített iparoktól erősen visszamaradt — építőipar nem tudott elegendet tenni, mert fejlődését szabályrendelet, a vállalkozók versengése stb. akadályozta. Építőiparunk a szocialista fejlődés útjára az 1948-ban végrehajtott államosítások után lépett.

A szocialista építőipar fejlődésével azonban az építőipar adminisztrációs szervezete az építőipari számvitel és ezen belül a statisztika fejlődése jóideig nem tartott lépést. Ebben az időben a meglévő építőipari vállalatok még gyáripari statisztikai kérdőíveket töltöttek ki. Az adatszolgáltatási fegyelem igen gyenge lábon állott, megfelelő bizonylati rendszer nem volt kialakítva. *A statisztikai fogalmak egyértelmű és általánosan kötelező meghatározásának és használatának igényével még fel sem léphettünk.* Az építőipar szakmai problémáinak a statisztika által való feltárása, ekkor még nem volt lehetséges. Az első — 1949. évi — vállalati beszámolókból az építőipar egészére jellemző következtetéseket a fenti okok miatt levonni nem lehetett. A gyorsan növekvő építőipari vállalatok részére megfelelő adatszolgáltatási

rendszer kialakítása egyre szükségesebbé vált és megfelelő előkészítés után 1950. év közepén meg is jelentek az első építőipari statisztikai kérdőívek.

E kérdőívek megszerkesztésekor elsősorban tisztázni kellett a gyáripari termeléstől lényegesen különböző építőipari termelés számbavételének alapvető kérdéseit. Ez igen sok elméleti és gyakorlati probléma megoldását tette szükségessé. E problémák közül az elmúlt két év alatt számos kérdés megoldást is nyert, azonban, sajnos, néhány még ma sincs megnyugtató módon rendezve (pl. a tervdokumentáció és költségvetés nélkül végzett építőipari munkák elszámolásának kérdése, vagy az országosan egységes építőipari költségvetési rendszer kialakításának kérdése stb.). Két év távlatából megállapíthatjuk, hogy az építőipari statisztikában — és a tervezési munkákban is — még ma is az építőipari termelés értékének meghatározása az a terület, amelyen a legtöbb megoldandó feladat áll előttünk. Ez természetes is, hiszen építőipari statisztikánk más területein — mint pl. a munkakerők létszáma, vagy a munkabér számbavételénél — nagyrészt alkalmazhattuk az iparstatisztika régebben kialakult és jól bevált módszereit, míg az építőipari termelés számbavételénél élesen kiütözköztek az építőiparnak azok a jellegzetességei, melyek a népgazdaság más ágaitól ezt a népgazdasági ágat elhatárolják. Nyilvánvaló, hogy nem alkalmazhattuk az általában ingatlanokat létrehozó építőipari termelésre — melynek egyik legjellemzőbb tulajdonsága az, hogy termékei úgyszólván kivétel nélkül egyedi tervezést és előkészítést kívánnak, munkahelyei pedig térben és időben állandóan változnak és minden munkahely új szervezési feladatot jelent a kivitelezést végrehajtó szervezet részére — a gyáripari termelés számbavételi módszereit.

Az építőipari kivitelező vállalatok termelésének számbavételére eleinte a munkanemenkénti, később az objektumonkénti megfigyelés módszerét vezettük be. A műszaki tervek, költségvetések, keresetek és általában az elvégzett munka elszámolásának módja ekkor egységesen szabályozva még nem volt, így az építőipari statisztikusok a termelési érték meghatározásánál úgyszólván vállalatonként más és más módszert alkalmaztak.

Az 1950. év folyamán a Központi Statisztikai Hivatal és az építőipari vállalatokat irányító minisztériumok lankadatlanul harcoltak az adatszolgáltatás megjavításaért, a fegyelem megszilárdításáért, a vállalati bizonylati rendszer megteremtéséért. Természetesen az építőipari statisztika fejlesztését nem lehetett függetleníteni magának az építőiparnak fejlődésétől. A párt és a kormány az építőipar kérdéseivel számos határozatában foglalkozott. Ezek közül az 1950. június 1-i határozat mutatott rá legélesebben a fennálló fogyatékoságokra, és előírta többek között a tervfegyelem megszilárdítását és meghatározta az 5 éves terv végrehajtása érdekében az építőipar területén végrehajtandó legsürgősebb teendőket. Az építőipari statisztikával szemben támasztott követelmények között a legfontosabb ebben az időben az volt, hogy rendszere az építőiparra háruló kivitelezési feladatok és mindenekelőtt az országos építőipari terv teljesítésének mérésére legyen alkalmas. Ennek jegyében dolgozta ki a Központi Statisztikai Hivatal az illetékes minisztériumok bevonásával az 1951. évi építőipari statisztikai kérdőívekre vonatkozó javaslatot, melynél már érvényesíteni lehetett az előző félév szakosított adatgyűjtésének tapasztalatait is. Ez időben azonban még nem sikerült felszámolni azt a súlyos hiányosságot, amit az jelentett, hogy az építőipari műszaki tervezés, ezen

belül a költségvetések, összeállításának rendszere, az elvégzett munkák elszámolása és a számvitel, ezen belül különösen a könyvvitel összhangja nem volt biztosítva.

II.

Az 1951. évi új kérdőívek már jobban alkalmazkodtak az építőipari tervezésnél alkalmazott rendszerhez, lényegesen áttekinthetőbbek voltak, mint az előzők és felöleltek számos olyan kérdést is, melyek 1950-ben még nem képezték statisztikai megfigyelés tárgyát. Az egyik legfontosabb lépés az volt, hogy elkülönítettük az építőipari jellegű termelés értékét a vállalat egyéb (pl. ipari) termelői tevékenysége eredményeképpen létrejövő termelési értékektől és bár e kérdés jogszabály útján történő rendezése csak néhány hónappal később, az év közepén történt meg, pontosan meghatároztuk azt, hogy mi számolható el a vállalat teljes saját termelési értékeként. A Központi Statisztikai Hivatal vonatkozó utasításait azonban számos építőipari szervezet — a minisztériumok ellenkező értelmű utasításaira hivatkozva — nem hajtotta végre. Az Országos Tervhivatal rendelettel is szabályozta e kérdést (11.570/1951 O. T.), azonban annak maradéktalan végrehajtását különösen az Építésügyi Minisztérium területén elmulasztották.

A vitára a fenti rendelettel kapcsolatban többek közt az ad okot, hogy a kivitelező szervezeteket, trösztöket, vállalatokat irányító minisztériumok a nem ipari, hanem kisegítő jellegű tevékenység eredményét (pl. az üzemi konyhák és étkezdék termelési eredményét, az üdülők és nyaralók bevételeit stb.) is termelési értéként kívánják elszámolni. A kivitelező szervezetek részéről a mai napig is vitatott másik kérdés pedig az olyan tevékenység eredményének termelésként való elszámolása, mely lényegében részükről a beruházó vállalat helyett végzett szolgáltatás, amely mögött építőipari teljesítmény nem áll. Az ilyen tevékenység eredménye és költsége véleményem szerint csak pénzügyi elszámolás tárgyát képezheti. Elesen világít rá a kivitelező szervek fenti elméletének tarthatatlanságára például a 32. sz. Állami Építőipari Tröszt esete, melynél előfordult az, hogy a beruházó részére gyár-felszerelési munkákat végző szerelőmunkások szállásaihoz szükséges bútorok vételárát, azok szállítási és kirakási költségeit (melyek a tröszt havi termelési értékének kb. 5—6%-át tették ki) felsőbb utasításra, az „építőipari jellegű termelés”-ben számolták el. Ugyanennél a trösztnél a fentidézett O. T. rendelettel és a Központi Statisztikai Hivatal utasításaival ellentétben havonta több mint félmillió forintot számolnak el termelési értéként, azon a címen, hogy a vállalat által fenntartott konyháról más vállalatok dolgozóit is ellátják. Ilyen és ehhez hasonló tételeknek az építőipari szervezetek termelési értékében való elszámolása a vállalat vagy tröszt és ezen keresztül az építőipar összességének tervteljesítési eredményét eltorzítja.

De az építőipari termelési érték megállapításának területén más vizs-zárságokkal is találkozunk. Mint már fentebb említettük, a mai napig sincs megnyugtató módon rendezve a tervdokumentáció, illetve a költségvetés nélkül folyó építkezések időközi elszámolásának kérdése. A kivitelező vállalatok korábban ilyen esetekben általában ú. n. ráfordításos alapon számoltak el a beruházókkal és a statisztikában termelési értéként az építkezéssel kapcsolatban felmerülő költségeik összegét je'entették. E módszer hibája az volt, hogy mivel nem állt az építésvezetőség rendelkezésére megfelelő mérce, a felmerülő költségek mértékére vonatkozóan, a tervdokumentáció hiányá-

ban gazdaságosan amúgy sem vezethető építkezéseken felmerült minden — akár szükséges, akár felesleges — költséget termelési értéként, tehát tervteljesítésként számoltak el. De még e rendszernél is helytelenebb az Építőügyi Minisztérium azon rendelete, mely szerint ilyen esetben a kivitelező vállalat a havi termelési értékét — és egyúttal természetesen a tervteljesítést is — úgy köteles megállapítani, hogy a tárgyidőszakban foglalkoztatott munkáslétszám adatát megszorozza a vállalatra jóváhagyott egy főre eső termelékenységi tervszámmal. Ez lényegében azt jelenti, hogy az építkezés vezetőségének csak elegendő létszámot kell az építkezésen — mindegy, hogy mivel — foglalkoztatnia és termelési tervét már is teljesítette. Az ilyen módon előállított adatok statisztikai adatoknak nem nevezhetők, mivel a statisztikával szemben támasztott egyik legfontosabb követelményt, a megbízhatóság követelményét, egyáltalán nem elégítik ki.

Az 1951. január hóban bevezetett új adatszolgáltatás keretében kezdtük el rendszeresen megfigyelni a természetes mértékegységben kifejezett építőipari termelést. A havi kérdőíveken az építőipari szervezetek által elvégzett munkálatoknak a munkálatok fizikai tulajdonságaival összefüggésben lévő természetes mértékegységben mért mennyiségeit kérjük be (pl. a földmunkát m^3 -ben, a vakolást m^2 -ben, a csatornafektetést fm-ben stb.), míg az építőipari szervezetek által létesített objektumoknak az objektumok rendelkezésével összefüggő ú. n. rendeltetési egységekben kifejezett adatait (pl. lakófelületet m^2 -ben, műhelycsarnokot $légm^3$ -ben stb.) az éves építőipari statisztikai adatfelvétel keretében gyűjtöttük be.

Hiányossága volt a terv- és statisztikai munkáknak e területen a múlt évben az, hogy a természetes mértékegységek között csak néhány — bár a legfontosabb — munkálat mérőszáma szerepelt. Ezek körét az 1952. évi tervezési és statisztikai utasítások már lényegesen kibővítették, azonban rendszerünknek még mindig hibája az, hogy több helyen nem alkalmazkodik megfelelően az építőipari teljesítmények műszaki elszámolásához. Pl. a falazási munkákat — beleértve a válaszfalak készítését is — m^3 -ben kellett megtervezni és a statisztikai beszámolójelentés is így készül, holott a költségvetésben a válaszfalak m^2 -ben kerülnek kiírásra és a keresetekben is így számolják el.

Az építőipari trösztök megalakulása sok fontos kérdés mellett — melyeknek tárgyalása egy önálló cikk kereteit kívánja meg — felvetette a halmozott vagy halmozatlan termelési érték használatának kérdését. Ezt a tervezésnél és a statisztikában a halmozások kiszűrésével oldottuk meg úgy, hogy jelenlegi számbavételünk a tröszt-viszonylatban halmozatlan termelési érték számbavételét jelenti.

Már az önálló építőipari statisztika megteremtése óta éreztük annak szükségességét és a Szovjetunió építőipari beszámolósi rendszerének tanulmányozásából is megállapítottuk, hogy nem elégedhetünk meg azzal, hogy az országos építőipar, vagy az egyes építőipari vállalatok teljesítik, vagy túlteljesítik termelési tervüket, hanem azt is szigorúan meg kell követelnünk, hogy az egyes építőipari létesítmények — gyárak, iskolák, lakóházak, utak, vasutak stb. — a tervben előírt időpontra elkészüljenek és azokat rendeltetészerűen használatba lehessen venni. Az 1952. évi tervezés keretében először elkészített építőipari átadás-átvételi tervek teljesítésének ellenőrzésére rendeltük el az év elején az átadási terv teljesítésének statisztikai kérdőívét, mely lehetővé teszi, hogy az építőipar összességének, vagy az

egyes építőipari trösztök és vállalatok tervteljesítésének mérésénél ne csak azt vizsgáljuk, hogy az illető szervezet természetes mértékegységben, vagy forintértékben teljesítette-e egy-egy időszakra termelési tervét vagy sem, hanem azt is ellenőrizzük, hogy időben elkészültek-e az egyes építőipari létesítmények. Tévedés lenne azt hinni, hogy egy ilyen egyszerű adatszolgáltatás — mely látszólag csak néhány naptári időpont közlésére szorítkozik — könnyen megoldható feladatot ró az építőipari vállalatok statisztikusaira. Ellenkezőleg, mivel ez egyike azon adatszolgáltatásoknak, amely legjobban mutat rá a kötelező tervfegyelem megsértésére, a határidők elmulasztásának tényére, éppen itt kell a vállalati és minisztériumi statisztikusoknak a legéberebben őrködniök a népgazdaság egyetemes érdekeinek megvédése, az adatszolgáltatás megbízhatóságának feltétlen biztosítása felett.

Sok elvi kérdést is felvetett az átadási statisztika bevezetése. A legelső éppen az „átadás-átvétel” fogalmának tisztázása volt, mely a nemrégiben megjelent 5.800—78/1952. O. T. sz. utasítással egyértelműen meg is történt. Meghatározandók azonban még az építkezések befejezése, üzembehelyezése stb. fogalmak, melyek mind nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy jó statisztikát tudjunk készíteni és a felsőbb vezetés tájékoztatására megfelelő adatokat szolgáltatassunk.

Az építőiparban foglalkoztatottak létszáma, beralapja, stb. tehát általában a munkaügyi statisztika a legnagyobb részében azonos az iparstatisztika megfelelő részével. Az e területen felmerülő problémák megoldása az építőipari statisztikában általában az iparstatisztikában alkalmazott módszereknek megfelelően történik. Azok tárgyalása pedig e cikk kereteit meghaladja.

III.

Az előzőekben nagyjából áttekintettük az építőipari statisztika jelenlegi állását, s most következő feladataink közül kívánunk néhány — csupán a legégetőbb — problémával foglalkozni. Ezek közül egyik legfontosabb az építőipari műszaki statisztika továbbfejlesztésének kérdése. Az elmúlt esztendőben vezettük be az építőipari műszaki-gazdasági mutatók megfigyelését, e.einte szélesebb, ez évben szűkebb körben. Statisztikánk e fontos része, sajnos, nem tölti be azt a szerepet, melyet jelentősége alapján az ilyen irányú adatszolgáltatástól megkövetelünk. Ennek oka főként a műszaki-gazdasági tervezés elmaradottságában és a statisztika által feltárt hibák és hiányosságok iránti közömbösségben keresendő.

Sürgősen megszüntetendő hiányossága jelenlegi építőipari statisztikai rendszerünknek az, hogy a műszaki-gazdasági mutatók tervében előírt fejlődés érdekében szükséges intézkedések megítélés és a műszaki fejlesztések tervekben előírt feladatok végrehajtását részleteiben is ellenőrző statisztikai adatszolgáltatást ezideig még nem vezettünk be. Meg kell szerveznünk egy olyan műszaki statisztikát, melyből hónapról-hónapra megállapítható az, hogy az építőipari szervezetek végrehajtották-e — és időben hajtották-e végre — az építkezések előkészítésének megjavítására, a gépi berendezések tervszerű megelőző karbantartására, a tervfelbontás alapján a munkaerő jobb kihasználására, stb. vonatkozó intézkedéseket. Műszaki statisztikánknak ki kell mutatnia azt is, hogy mi volt ezen intézkedések eredménye. Fel kell ölelnie a megvalósítandó műszaki statisztikának a technológiai dokumentáció bevezetésére, a folyamatos rendszerű kivitelre való átállásra,

a minőségi munka megjavítására, az építési anyagok, segéd- és tüzelőanyagok, továbbá villamosenergia terén való fokozottabb takarékoság biztosítására szolgáló intézkedések megfigyelését is. Műszaki statisztika nélkül építőipari statisztikai rendszerünk az építőipar területének áttekintésére, az építőipari munkákban megmutatkozó kölcsönös összefüggések számadatokban való tanulmányozására és helytálló következtetések levonására, ma már alig mondható alkalmasnak.

Műszaki statisztikánk egy külön ága és az előttünk álló feladatok közül egyik legfontosabb feladat az építőipari gépek statisztikájának átszervezése. Ez év kezdetén a legfontosabb építőipari gépek számának és kihasználásának megfigyelésére új adatszolgáltatást vezettünk be. Hosszas vita után alakult ki a kérdőív jelenlegi formája, melynek előnyeire és hátrányaira a statisztikusok már rámutattak. Rendkívül fontos feladat a jelenlegi gép-statisztikai adatszolgáltatás átdolgozása és 1953. évre olyan kérdőívek rendszerezése, melyből nemcsak a gépek időkihasználási, hanem teljesítménykihasználási mutatói is elkészíthetők. Ezeket egészítené ki az építőipari gépek gazdaságos alkalmazásának vizsgálatára szolgáló és az Építésügyi Minisztérium területén már bevezetett ú. n. munkaerőegyenérték-számítás, melynek a magasépítőiparban való gyakorlati használhatóságát a következő hónapok statisztikai adatai kell, hogy bebizonyítsák.

Megoldandó feladataink között igen fontos helyet foglal el az építőipari önköltségstatisztika megszervezése. Az építőipari költségmérés fontosságáról — úgy gondoljuk — e helyütt sokat mondanunk nem kell. Ötéves tervünk legfontosabb tervét a beruházások terve képezi, azok legjelentősebb része pedig az építkezés. Tarthatatlan ma már az az állapot, hogy az építőipar az önköltség alakulását megfelelően ellenőrző számítás nélkül működ-jék és ne tudjunk számot adni arról, hogy mit és főleg mennyiért építettünk. Az építőipari önköltség csökkentéséről szóló határozatok végrehajtását megbízható, az építőipari vállalatok számvitelével alátámasztott, rendszeres önköltségstatisztika nélkül ellenőrizni lehetetlen.

A Népgazdasági Tanács 141/7/1951. sz. határozatában már megjelölte az építőipari önköltségmérés követendő módszerét, azonban a határozat végrehajtásáért felelős építőipari minisztériumok ezen a téren vajmi keveset tettek. Az Építésügyi Minisztériumban volt ugyan már régebben is önköltségvizsgálat, azonban ennek köre igen szűk volt, a feldolgozott anyag pedig az építőipari önköltségalakulás általános jellemzésére nem alkalmas. Több eredményt ígér e területen a Minisztérium által újabban elrendelt költségelmező táblák általános alkalmazása. Gyakorlati tapasztalataink ugyan még nincsenek, de remélhető, hogy az Építésügyi Minisztérium által az építőipari önköltség mérésére alkalmazott módszer beválik és az egész építőiparban egységesen alkalmazható lesz. Erre annál is inkább szükség van, mert pl. a Közlekedésügyi Minisztérium a mélyépítőipar területén az építkezések költségeinek rendszeres megfigyelésével az idézett N. T. határozat alapján meg sem próbálkozott, sőt a Központi Statisztikai Hivatalnak az építőipari önköltségstatisztika bevezetésére vonatkozó javaslatát részletes tárgyalás nélkül elvetette.

Kétségtelen, hogy az 1951. évi építőipari számlarend és a kivitelező vállalatok számviteli felkészültségének hiányai megnehezítették az építkezések önköltségalakulásának megfigyelését. Az is közismert, hogy az építő-

iparban összehasonlíthatónak nevezhető — tehát az építkezések költségeinek, illetve azok elemeinek párhuzamos vizsgálatára alkalmas — építmények köre igen szűk, az egyes építmények költségeinek biztos mércéje — a költségvetés — pedig az elmúlt évben és ma is igen sok építkezésünkön hiányzott vagy nagyrésztben használhatatlan volt. A népgazdasági beruházások tervszerűségének biztosítása, az építőipar működéséről kialakítható képünk teljessége érdekében azonban fel kell számolnunk azt az állapotot, hogy az építőipari önköltség alakulásának vizsgálata, az önköltségcsökkentés mérésének kérdése a legelhangyagoltabb területe legyen számvitelünknek. Minden erővel arra kell törekednünk, hogy rövid időn belül, országos méretekben is, számot tudjunk adni az építőipari önköltség alakulásáról.

A „Szocialista Statisztika Könyvtára“

című sorozat huszonhatodik számaként
jelenik meg

N. Gracsev

Statisztikai csoportosítások

című műve.

Gracsev munkája részletesen ismerteti Leninnek és Sztálinnak a statisztikai csoportosításokról és az átlagszámok tudományos alkalmazásáról adott tanításait. Behatóan tárgyalja a statisztikai csoportosítások gyakorlati alkalmazását általában a szovjet statisztikában és különösen az iparban a tervteljesítés elemzésénél és a rejtett tartalékok feltárásánál, valamint a szocialista mezőgazdaság tanulmányozásánál. E könyv nélkülözhetetlen segítséget nyújt nemcsak a statisztikai dolgozóknak, egyetemi és főiskolai hallgatóknak, hanem a tervezőknek is.

Kapható lesz az

**ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALAT
KÖNYVESBOLTJAIBAN**